

Особа, яка шляхом самообмови сприяла своєму незаконному засудженню, не має права на відшкодування шкоди

До такого висновку дійшла колегія суддів судової палати у цивільних справах ВССУ, розглянувши у судовому засіданні 26 листопада ц.р. справу за позовом про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконним притягненням до кримінальної відповідальності та триманням під вартою.

Ухвалюючи рішення про часткове задоволення позову, суд першої інстанції виходив із того, що позивач зазнав душевних страждань у зв'язку з незаконним притягненням до кримінальної відповідальності, тривалістю перебування під вартою, що призвело до порушення його законних прав, які підлягають захисту шляхом стягнення на його користь компенсації моральної шкоди. Апеляційний суд погодився з таким висновком, уточнивши мотиви задоволення позову. Проте суд касаційної інстанції не повністю погодився з таким висновком апеляційного суду.

Задовольняючи позов, суд керувався положеннями ч.1 ст.1176 ЦК України та Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, зав-

даної громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду». Проте апеляційний суд, у порушення вимог ст. 212–214, 303, 315 ЦПК України належним чином не дослідив надані сторонами докази, взагалі не звернув уваги на пояснення відповідачів і не врахував, що відповідно до положень ч.4 ст.1176 ЦК України фізична особа, яка у процесі досудового розслідування або судового провадження шляхом самообмови перешкодила з'ясуванню істини і цим сприяла незаконному засудженню, незаконному притягненню до кримінальної відповідальності, незаконному застосуванню запобіжного заходу, незаконному затриманню, незаконному накладенню адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, не має права на відшкодування шкоди.

Аналіз зазначеної норми права свідчить про те, що під самообмовою слід розуміти завідомо неправдиві показання підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, дані

з метою переконати органи попереднього слідства і суд у тому, що саме нею здійснено злочин, який вона у дійсності не вчиняла. При цьому, суд мав враховувати причини, які спонукали особу до самообмови, оскільки у наведеній вище нормі права фактично йдеться про умисел на самообмову. Проте самообмова, яка стала наслідком застосування до громадянина насильства, погроз чи інших незаконних заходів, не перешкоджає відшкодуванню шкоди. При цьому, факт насильства, погроз та інших незаконних заходів має бути встановлений слідчими органами, прокурором чи судом.

Крім того, суду при розгляді цивільної справи слід було дати оцінку тому, чи не була самообмова добровільною. У такому разі суд має оцінити виконання слідством свого обов'язку щодо всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи, оскільки визнання обвинуваченим своєї вини не має переваги у порівнянні з іншими доказами, воно може бути покладене в основу вироку лише при підтвердженні сукупністю інших доказів у справі.

Апеляційний суд також не дав оцінки доказам, що є у справі, а саме тому, що позивачем на досудовому слідстві здійснено самообмову, оскільки він самостійно написав явку з повинною про вчинення злочину, передбаченого ч.2 ст.121 КК України, під час допитів як підозрюваного свою вину у його вчиненні визнав повністю, у всіх слідчих діях, які проводилися за його участю, підтверджував факт вчинення злочину.

Не оцінив апеляційний суд і доказів, які містяться у матеріалах кримінального провадження щодо факту вчинення самообмови – зокрема, явку з повинною, протоколи допитів підозрюваного, висновок амбулаторної судово-психологічної експертизи, протокол відтворення обстановки та обставин події із застосуванням відеозапису.

Із повним текстом ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у цій справі (№6-37639 св 14) можна буде ознайомитися у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

КОМЕНТАР

Дмитро НАВРОЦЬКИЙ,
юрист правничої фірми «Софія»

Самообмова є досить частим явищем у багатьох кримінальних справах. Чи буде виявлено факт самообмови, у більшості випадків за-

лежить від рівня кваліфікації особи, яка проводить досудове розслідування. Судова справа, яка розглядалася ВССУ, є цьому підтвердженням.

Конституція України у ст.63 чітко визначає, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе. Наведені положення дають право будь-якій особі не свідчити проти себе. Аналогічними є й положення КПК України, яке у ч.2 ст.18 визначає це право особи як одну із засад кримінального провадження. Положення КУ щодо презумпції невинуватості (ст.62) передбачають обов'язок доведення вини особи у судовому порядку. Більше того, ч.5 ст.18 КПК визначає: якщо вина особи не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, з особою мають поводитися, як із невинуватою.

З цього випливає, що особа вважається невинуватою до обвинувального вироку суду, що набрав законної сили, навіть за наявності у матеріалах кримінального провадження письмового визнання нею своєї вини. Докази, у яких особа свідчить проти себе (протоколи допитів,

відтворення обстановки та ін.), не можуть вважатися беззаперечними щодо встановлення вини особи.

При цьому, слід враховувати особливості роботи органів досудового розслідування, які у деяких випадках можуть схилити особу до самообмови. Разом з тим не слід применшувати значення самообмови у кримінальному праві, оскільки будь-яка особа може вчинити такі дії, перебуваючи у важких життєвих ситуаціях. Так, КК України у деяких випадках виключає відповідальність осіб, які в силу життєвих обставин чи родинних зв'язків не повідомили про злочин, приховали злочинця чи злочин.

Завданням кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних посягань, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності у міру своєї вини, а жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений.

Враховуючи наведене, є підстави стверджувати, що особи, які проводять досудове розслідування, у ви-

падках визнання особою своєї вини повинні у кожному конкретному випадку перед переданням кримінального провадження до суду перевірити усі наявні докази щодо їх узгодженості, достатності, достатності, належності, повноти, знайти та дослідити інші фактичні дані, крім свідчень самого підсудного, які підтверджують наявність вини особи і у сукупності утворюють доказову базу. Лише за таких умов можна зменшити ймовірність того, що буде обвинувачений або засуджений невинуватий.

Суд, перевіряючи подані стороною обвинувачення докази, у кожному конкретному випадку має досліджувати кожен наявний доказ, оскільки визнання обвинуваченим своєї вини не має переваги у порівнянні з іншими доказами – воно може бути покладене в основу вироку лише при підтвердженні сукупністю інших доказів у справі.

Законодавство будь-якої правової держави має стояти на захисті особи від незаконного засудження навіть у випадках визнання своєї вини, відтак такі випадки потребують додаткового вивчення на практиці та чіткої регламентації у законодавстві.